

Kuzey Irak-İsrail İlişkileri

Enes Bayraklı

[Yrd. Doç. Dr., Türk Alman Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

Genelde Kürt-İsrail özelde ise Kuzey Irak-İsrail ilişkileri uzun yıllardır bir spekülasyon ve komplo teorisi konusu olarak İslam dünyası ve Ortadoğu'da tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda genel olarak İsrail'in genişlemeci emellerine işaret edilerek Kuzey Irak'ta kurulacak bağımsız bir Kürdistan ile birlikte Ortadoğu'da ikinci bir İsrail'in kurulacağı iddia edilmektedir. Özellikle Irak'taki Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tehlikesi ile birlikte Irak'ın bölünmesiyle ilgili senaryoların yeniden alevlendiği günlerde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun İsrail'in Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını desteklediğini açıklaması Kuzey Irak-İsrail ilişkilerini yeniden gündeme getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Kuzey Irak-İsrail ilişkilerini en başından günümüze kadar analiz ederek rasyonel bir zeminde şekillenen bu ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan karşılıklı çıkarların bir analizini yapmak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Irak-İsrail İlişkileri | Yahudi Kürtler | Irak | İsrail | Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

Relations of Northern Irak-Israel

Abstract

After the US led invasion of Iraq, there have been frequent press reports on Kurdish-Israeli cooperation in northern Iraq. The Kurdish-Israeli relations are a fiercely debated topic in the Middle East. In this context it is claimed that Israel has strong contacts with the Kurds in northern Iraq and aims to establish an independent Kurdish state, a second Israel in the Middle East. These assumptions have been characterized by both Kurds and by Israelis as conspiracy theories. Yet the recent statements of Israeli Prime Minister Binyamin Netanyahu about the Israeli support for an independent Kurdish State in Northern Iraq started a fresh debate over this topic. The aim of this study is to investigate in particular whether there is such a relationship between the Kurds and Israel or whether these claims are only a conspiracy theory directed against the Kurdish and Israeli people. This study attempts to present a comprehensive analysis of the Kurdish-Israeli relations from its beginning up until today.

Keywords: Kurds | Northern Iraq | Kurdish Jews | Israel, | Kurdish-Israeli Relations

Giriş

Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütünün 2014 yılının ilk yarısında Irak'ın Musul ve Felluce gibi büyük kentlerini hızlı bir şekilde ele geçirmesi ve Bağdat ile Kerkük'ü tehdit etmeye başlaması Irak'ın üçe bölünmesiyle ilgili senaryoları tekrar gündeme getirmiştir. Irak'taki merkezi otoritenin çökmek üzere olduğuyla ilgili birçok haberin basında yer aldığı günlerde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başbakanı Mesud Barzani, CNN'e verdiği bir röportajda *“artık Kürt halkı için kendi geleceğini belirleme vakti geldi ve biz halkın kararının arkasındayız”*¹ diyerek bağımsızlık ile ilgili referandum yapabileceklerine işaret eden açıklamalar yapmaktaydı. Bu bağlamdaki en ilginç gelişmelerden birisi de İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Tel Aviv Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada İsrail'in Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını desteklediğini açıklaması olmuştur. Haaretz gazetesinin haberine göre İsrail'in o zamanki Cumhurbaşkanı Şimon Perez, Başbakan Netanyahu ve Dışişleri Bakanı Liberman ABD Başkanı Obama ile yaptıkları görüşmelerde Irak'ın dağılmak üzere olduğundan hareketle bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmişlerdir.² İsrail tarafından gelen bütün bu açıklamaları ilginç kılan husus ise, her ne kadar İsrail ile Kuzey Irak arasında yoğun bir işbirliğinin olduğu uzun zamandır bilirse de bugüne kadar her iki tarafın da bu işbirliğini daima inkâr etmesi olmuştur. Dolayısıyla Netanyahu'nun bu açıklamasıyla birlikte Kürt-İsrail ilişkileri ilk defa üst düzey bir İsraili devlet adamı tarafından kamuoyuna açıklanmıştır.

Bütün bu gelişmeler İsrail'in Kuzey Irak'la yıllar içinde geliştirdiği ilişkileri tekrardan gündeme getirmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Kuzey

Irak-İsrail ilişkileri uzun dönemdir bilinmekte ve bu ilişkilerin geçmişi İsrail Devleti'nin kurulmasına kadar gitmektedir. Bu çalışmanın amacı Irak'taki son gelişmelerle birlikte yeniden gündeme gelen Kuzey Irak-İsrail ilişkilerinin geniş kapsamlı bir analizini yapmaktır. Bu bağlamda ilişkilerin İsrail Devleti'nin kurulduğu günden bugüne kadar geçirdiği evreler ve her iki tarafı işbirliğine yönelten ortak çıkarlar analiz edilecektir.

Kuzey Irak- İsrail İlişkileri

İsrail Ortadoğu'da Arap olmayan bir halk olan Kürtleri bölgeye yönelik stratejilerinde kuruluşundan günümüze kadar önemli bir unsur olarak görmüştür. Bölgede Irak, İran, Suriye ve Türkiye olmak üzere dört ülkede önemli ölçüde Kürt nüfus bulunmaktadır. Ancak bu çalışma daha çok İsrail'in Kuzey Irak ile geliştirdiği ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Kuzey Irak-İsrail ilişkileri İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar analiz edilecektir. Bu analizi kolaylaştırmak için İKBY-İsrail ilişkileri dört dönem halinde incelenecektir;

- Yahudi Kürtler'in tarihi
- İsrail'in kuruluşundan Irak'ta Kürt ayaklanmasının bastırılmasına kadar olan süreçteki ilişkiler (1948- 1975)
- 1975'den 2003'teki Amerika'nın Irak'ı işgaline kadar olan süreç
- Amerika'nın Irak'ı İşgalinden günümüze kadar olan süreç

Yahudi Kürtler

İsrail'in Kürtlere ve Kuzey Irak'a karşı duyduğu ilginin önemli sebeplerinden birisi Yahudi Kürtlerdir. Kuzey Irak'ta yaşayan Yahudilerin neredeyse tamamı 1950'li yıllarda İsrail'e göç etmiş, fakat Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden sonra bir çok Yahudi Kürt'ün Kuzey Irak'a geri döndüğü ve bölgeden toprak satın aldıkları iddia edilmektedir.³ Bazı kaynaklara göre İsrail'de 150 bin civarında Yahudi Kürt yaşamaktadır.⁴

Yahudi Kürtler bu zamana kadar yeteri kadar araştırılmış bir konu değildir. Tarihleri hakkında nispeten az sayıda bilimsel araştırma mevcuttur. Bu araştırma kitaplarından biri de Erich Brauer'e ait "Kürdistan'ın Yahudileri" adlı antropolojik incelemedir. Brauer 1942 yılında yayınlanan bu monografi çalışmasında Filistin'deki Yahudi Kürtler'in tarihini ve kültürünü araştırmıştır. Bu çalışma her ne kadar antropolojik bir çalışma olsa da, "Kürdistan'ın Yahudileri" adlı çalışma çok önemli tarihsel bir kaynaktır, çünkü Yahudi Kürtler'in 2. Dünya savaşından önceki yaşamını ve kültürlerini çok kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Yazarın bu çalışması Yahudi Kürtler'in kültürleri, geçmişleri, yaşam döngüleri, dini uygulamaları, politik durumları ve Müslümanlar ile ilişkileri hakkında bilgi veren tek çalışma durumundadır.⁵

Brauer Yahudi Kürtleri şu şekilde tanımlamaktadır. "*Bir Kürt Yahudiyi Kürtlerin yaşadıkları topraklarda yaşayan ve Aramice (Targum) konuşan biri olarak en iyi şekilde tanımlayabiliriz.* Kürtlerin göç istika-

metlerinin doğu-batı; Yahudilerinki ise batı-doğu olduğu tam olarak bilinmemelidir.»⁶ Brauer'e göre Yahudi Kürtler'in yerleşim bölgelerinin merkezi kuzeyde Toroslar, güneyde Zağros Dağları ve batıda Dicle Nehri'ne kadar olan bölgedir.⁷

Kürtler ve Yahudiler arasındaki ilişkinin geçmişi MÖ 8. yüzyıla hatta bazı spekülasyonlara göre daha da geriye gitmektedir. Bazı yazarlar Hz. İbrahim'in bir Kürt olduğunu iddia etmişler⁸ ve yapılan bazı genetik araştırmalarda Kürtler ile Yahudilerin yakın akraba oldukları iddia edilmiştir.⁹ Ama şurası kesindir ki bugünkü Filistin coğrafyasında yaşayan Yahudiler tarihte en az üç defa MÖ 722, 586 ve 359 yıllarında olmak üzere Asurlular, Babilliler ve Persler tarafından bugün Kürdistan ve Mezopotamya diye tabir edilen coğrafyaya sürgün edilmişlerdir.¹⁰

Yahudiliğin yazılı kutsal metinleri olan Talmud ve Tevrat bu sürgün sırasında Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Bu manada Kürdistan bölgesi Yahudilerin yazılı tarihi ve kültürleri açısından önemli bir coğrafya konumundadır.¹¹ Sattar'a göre Babil eski çağlarda Yahudilerin New York'u olarak görüldüğünden "olması gereken yer" konumundadır.¹²

Yahudi Kürtler tabiri sorunlu bir tanımdır. Bize göre burada daha çok farklı zamanlarda çeşitli sürgünlerle Kürdistan coğrafyasına gelen ve zamanla Kürt kültürünü ve dilini benimsemiş bir topluluk söz konusudur. Yahudi Kürtler'in zamanla karışık evliliklerle Kürtlerle akraba olması ve bazı Kürtlerin Yahudilik inancını benimsemiş olması ihtimal dahilindedir. Ama tarihte Kürtlerin topluca Yahudilik inancını benimsediğine dair bir kayıta rastlanmamaktadır. Bundan dolayı Yahudi Kürtler terimi daha çok Rus Yahudisi, Türk Yahudisi ve Alman Yahudisi terimleri gibi bir kültür havzasını intisap etmiş ve o kültürün dilini benimsemiş olan bir Yahudi topluluğuna işaret etmektedir.

Eski Kürdistan 'Terra Incognita' yani bilinmeyen ve ulaşımı zor bir bölge olduğu için Yahudi Kürtler Arap tarihçiler tarafından yazılı kaynaklarda çok nadir zikredilmektedir. Yahudi Kürtler hakkında ilk otantik bilgiler 12. yüzyılda yaşamış olan seyyah Tudelalı Benjamin ve Rotisbonnelu Petahya tarafından kayda geçirilmiştir. Bu iki seyyah İsrail'in efsanevi kayıp 10 kabilesini bulmak için Mezopotamya'daki ve Kürdistan'daki Yahudileri ziyaret etmişlerdir. Her ne kadar Kürdistan'ın merkezine kadar gidemese ve Amediye'yi ziyaret edememiş olsa da Tudelalı Benjamin Amadiye'de 25.000 Yahudi'nin yaşadığından söz etmektedir.¹³

Yukarıda zikredilen iki seyyahın aktardıklarına göre Selçukluların yönetimi zamanında Kürdistan'da yerleşmiş zengin birçok Yahudi topluluğu ve çok sayıda sinagog ile hahamlar vardı. Benjamin ve Petahya'nın verdikleri bilgilere göre o zamanlar Musul'da 6.000-7.000 arasında Yahudi yaşıyordu. Haçlı seferleri korkusuyla, Filistin'de yaşayan birçok Yahudi 12. yüzyılda Filistin'den Mezopotamya ve Kürdistan'a kaçmıştır.¹⁴ Bundan sonraki 200 yıl için Kürdistan'daki Yahudiler hakkında herhangi bir kayıt yok. Bunun sebebi olarak Moğolların katliamları ve yarattıkları yıkıma işaret edilmektedir. Bu dönemde birçok Yahudi Mezopotamya'nın ovalarından Kürtlerin daha yoğun olarak yaşadığı dağlık bölgelere kaçmışlardır.¹⁵

Yahudi Kürtler tarafından yazılan ve günümüze ulaşan belgeler 16. yüzyıl ve daha sonrası döneme aittir. 16. ve 17. yüzyılda hahamlar tarafından Kürdistan'da yazılan el yazmaları ve belgeler, o dönemin Kürdistan'ı hakkında ekonomik ve sosyal açıdan çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ünlü hahamlar yetiştiren Barzani ailesi bu dönemde Kürdistan'da birçok Yeşiva (dini okul) kurmuştur. 17. yüzyılda Yahudi tarihindeki ilk kadın haham bu Yeşiva'larda yetişmiştir. Haham Asenath Barzani bu dönemde babasının yanında okumuş ve onun ölümünden sonra Talmud okulunun başına geçmiştir.¹⁶ Ünlü hahamlar yetiştiren bu ailenin isminin Barzani olması Türkiye'de bir dönem İKBY lideri Mesut Barzani'nin de Yahudi kökenli olduğu ile ilgili spekülasyonlara neden olmuştur. Ama bize göre bu daha çok her iki ailenin de Barzan şehrinde yaşadıklarından dolayı aynı lakâbı kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Yahudi Kürtler ile Filistin'de yaşayan Yahudiler arasındaki münasebetler Filistin'deki çeşitli Yahudi kurumların para toplamak üzere gönderdiği "Şelihim" denilen temsilciler üzerinden devam etmiştir.¹⁷ Yahudi Kürtler ilk olarak 1812 yılından itibaren dini nedenlerden dolayı Filistin'e göç etmişlerdir.¹⁸ Filistin'de ilk Siyonist yerleşimler kurulmaya başlandığında Yahudi Kürtler İslam dünyasında yaşayan Yahudiler arasında Filistin'e göç eden ilk grup olmuşlardır. Bu şekilde 20. yy başında Urumiye bölgesindeki Yahudi Kürtler Kudüs'e göç etmişlerdir.¹⁹ Siyonistler Yahudi Kürtler ile ilgilenmeye 1903 gibi erken bir tarihte başlamışlardır. Bu dönemde Evrensel Yahudi Birliği (Alliance Israilite Universelle) 1903 yılında Sine'de 1904 yılında Kırmanşah'ta 1907'de Musul'da ve 1911'de Hanekin'de okullar açmıştır.²⁰

Irak Sosyal İşler Bakanlığı'nın verilerine göre 1947 yılında Irak'ta bulunan Yahudilerin Irak'ın toplam nüfusuna oranı %2,6 idi. Tabi ki bu rakamlar net değil ve Irak'ın nüfus yapısını ancak yaklaşık olarak yansıtmaktadır. Fakat yine de elimizde bulunan ve güvenilir tek resmi rakamlar bunlardır.

Mezhep	Şehir	%	Kırsal	%	Toplam	%
Müslüman						
<i>Arap Şii</i>	673	41.9	1761	56.5	2434	51.4
<i>Arap Sünni</i>	428	26.7	472	16	900	19.7
<i>Kürt Sünni</i>	176	10.9	664	22.4	840	18.4
<i>Farisi Şii</i>	49	3.1	3	0.1	52	1.2
<i>Türkmen Sünni</i>	39	2.5	11	0.3	50	1.1
<i>Türkmen Şii</i>	11	0.9	16	0.5	30	0.6
<i>Kürt Şii</i>	14	0.9	16	0.5	30	0.6
Gayri Müslim						
<i>Hıristiyan</i>	94	5.9	55	1.8	149	3.1
<i>Yahudi</i>	114	7	4	0.2	118	2.6
<i>Yezidi ve Şabak</i>	2	0.1	31	1	33	0.8
<i>Sâbiî</i>	5	0.3	2	0.1	7	0.2
<i>Toplam</i>	1605	100	2960	100	4655	100

Tablo I: 1947 yılında Irak'ın dini ve etnik yapısı. (Bin)²¹

Iraklı Yahudileri 3 kategoriye ayırabiliriz:

- **Bağdatlı ve Basralı Yahudiler:** 1950 yılında Iraklı Yahudilerin %75'ini oluşturmaktaydı.
- **Kürdistan'da yaşayan Yahudiler:** Yahudi Kürtler'in bir bölümü 20. yüzyılın ilk yarısında güneyde ki büyük şehirlere göç etmeye başladılar. Ancak büyük çoğunluk ekonomik durumları düzelmemesine rağmen köylerde ve küçük şehirlerde yaşamaya devam etti.
- **Kürdistan'ın çevresinde yaşayan ufak Yahudi toplulukları:** 1950 yılında Iraklı Yahudilerin %15 civarında bir nüfusunu oluşturuyorlardı.²²

	Kürt Bölgeleri (Musul-Kerkük)		Diğer Bölgeler		Toplam
	Şehir	Kırsal	Şehir	Kırsal	
Erkek	5222	1312	52568	862	59964
Kadın	5527	1393	50657	459	58036
Toplam	10749	2705	103225	1321	118000
Kırsal Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	20.1			1.2	3.5

Tablo II: 1947 yılında Irak'ta Yahudiler²³

Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinden sonra otorite boşluğundan dolayı bölgede ortaya çıkan büyük kargaşadan ötürü, 1920 ile 1926 yılları arasında 19.000 Yahudi Kürt Filistin'e göç etmiştir.²⁴

1932 yılında Irak resmi olarak Büyük Britanya Krallığı'ndan bağımsızlığını elde etmiştir. Nazilerin Almanya'da yükselişi ve Filistin'deki çatışmalarından dolayı bu tarihten sonra Irak'taki Yahudi toplulukların siyasi durumları kötüleşmeye başladı. Irak bağımsızlığını elde etmiş ilk Arap devleti olarak, milliyetçi Suriyelilerin ve Filistinlilerin buluşma noktası haline geldi. Bu milliyetçiler, Irak'ta yaşayan Yahudileri İsrail'deki Siyonistler ile işbirliği yapmakla suçuyorlardı. 1936 yılında artan Yahudi karşıtı gösteri ve saldırılar, Yahudi cemaatinin önde gelenlerini ve Yahudi entelektüellerini Filistin'deki siyonist hareket ile aralarına mesafe koymaya mecbur bıraktı. Raşid Ali el-Gaylani ve Hacı Emin el-Hüseyn önderliğindeki Arap-İrak milliyetçi hareketi, Hitler Almanyası'nın, İngilizlere karşı bir müttefik olabileceğini düşünüyordu. Bunzl'a göre, Yahudi karşıtı Nazi propagandası bu dönemde Irak'ta etkili olmuştur.²⁵

1941 yılında Raşid el-Geylani liderliğinde Irak'taki İngiliz yanlısı hükümete karşı yapılan darbe sonrasında ortaya çıkan otorite boşluğunda İngilizlerle işbirliği yapmakla suçlanan Irak Yahudileri'ne karşı gerçekleşen Pogrom sırasında 180 civarında Yahudi öldürülmüş, binlercesi yaralanmış ve mülkleri yağmalanmıştır. Bu Pogrom Irak Yahudileri için sonun başlangıcını temsil ediyordu. 1948 yılında İsrail kurulduğu zaman Iraklı Yahudiler arasında Filistin'e göç etmek isteyen çok az kişi bulunmasına rağmen bu olayla Iraklı Yahudiler bir gecede "Irak'taki Yahudilere" dönüşmüşler ve olağan şüpheli olarak görülmeye başlanmışlardır.²⁶

1948’de Ben Gurion İsrail’in bağımsızlığını ilan ettiğinde Irak, Birleşmiş milletler (BM) tarafından belirlenen sınıra tanklarını gönderdi ve sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim aynı zamanda Yahudi işletmelerini de boykota çağırıyordu. Bu şekilde Yahudiler olağan şüpheliler olarak damgalandılar ve kendi ülkelerinde düşman olarak tanımlandılar. Eylül 1948’de önemli bir Iraklı Yahudi olan Shafik Adas’ın idam edilmesi ile Irak’taki Siyonist hareket Yahudiler arasında cazibe kazandı. Bu tarihten sonra Siyonistler Iraklı Yahudiler arasındaki faaliyetlerini yoğunlaştırdılar.²⁷

1950 yılında Irak hükümeti tarafından yeni bir yasa çıkarıldı. Buna göre Yahudiler, ülkeyi terk edebilirdi fakat vatandaşlıktan ve mülkiyetlerinden vazgeçmeliydiler. Bu yasaya ve savaşa rağmen Iraklı Yahudiler’in Filistin’e kitlesel bir göçü gerçekleşmedi. Yahudiler hala kendilerini buldukları toplumun bir parçası olarak gördüler ve bu yaşananları geçici olarak yorumladılar. Bu dönemde kısa süreliğine de olsa Irak ve İsrail hükümetinin çıkarları ortak bir noktada birleşti. İsrail her ne pahasına olursa olsun, İsrail’e bir Yahudi göçü oluşturmak istiyordu. İsrail ile Irak arasında olası bir nüfus transferiyle ilgili yapılan gizli bir görüşmenin ardından, Irak’ta Yahudi yerleşim yerlerine yönelik bir seri bombalama eylemi gerçekleşti. Bu bombalamalardan sonra yaklaşık 50 bin Yahudi Filistin’e göç için kayıt oldu.²⁸ Bu göç İsrail devleti temsilcileri tarafından bugüne kadar halen Yahudilerin en büyük ve en şiddetli sınır dışı edilmelerinden biri olarak ifade ediliyor. Ama “Forget Baghdad” başlığı altında 25 şubat 2004 akşamı bir İsveç kanalı olan SFI’de yayınlanan bir belgeselde, bir çok Iraklı Yahudi entelektüel o dönemde Siyonist ajanların Bağdat hükümeti temsilcilerinin onayı ile bu bombalamaları gerçekleştirdiklerini itiraf etmişlerdir.²⁹

1948’e kadar yaklaşık 20 bin Yahudi Kürt İsrail’e göç etmiştir. İsrail devleti 1950 ve 1951 yılında ise 40 bini Yahudi Kürt olmak üzere toplam 130 bin Iraklı Yahudiyi Ezra ve Nehemia operasyonları ile uçaklarla Kıbrıs üzerinden İsrail’e getirmiştir. Yaklaşık 6.500 Yahudi Bağdat’ta ve birkaç bin Yahudi Kürt de Kürdistan’da kaldı. Bu dönemde ve daha sonra yaşanan göçlerle birlikte İsrail’e göç eden Iraklı Yahudilerin toplam sayısının 300 bin civarında olduğu iddia edilmektedir.³⁰ Bunzl bu konuyla ilgili şöyle diyor: “Sömürge yönetimi, Nazi Almanyası’nın etkisi, İsrail’in kurulmasının etkisi, Arap hükümdarlarının bir günah keçisi araması ve Siyonist göç basıncı, bir Arap ülkesine belki de en çok entegre olmuş bir Yahudi topluluğunun sonunu getirmiştir.»³¹

1948	15
1949	1.708
1950	32.453
1951	89.088
1952	961
1953	413
Toplam	124.783

Tablo III: Irak’tan İsrail’e Yahudi göçü³²

İsrail'deki Yahudi Kürtlerin tarihi 19. yy'a dayanmaktadır. İlk göçmenler 1821 yılında dini sebeplerden dolayı Filistin'e gelmişler. Yaklaşık 200 bin Yahudi Kürt bugünkü İsrail'de yaşamaktadır. Yaklaşık 50.000'i Kudüs'te Maoz Zion'da, 7.000'i Hayfada 5.000'i Tiberiasta ve geri kalanı da İsrail'in diğer şehirlerinde yaşamaktadırlar. Hennerbichler'e göre Iraklı Yahudiler halen bugün İsrail'de ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutulduklarını düşünmektedirler.³³ Zamanla Yahudi Kürtler İsrail'de eğitimsiz ve cahil bir topluluk olarak görüldü ve ırkçı şakaların en favori konusu haline geldiler. 'Ana Kurdi' ifadesi bugün İsrail'de birisinin cehaletini vurgulamak için kullanılmaktadır.³⁴

İsrail'deki Yahudi Kürtler özellikle inşaat işçisi, duvarcı ve daha erken zamanlarda tüccar olarak bilinirdi. Çoğunluk olarak çiftçi oldukları için, birçoğu kendi aralarında tarımsal kooperatiflerde yaşamaya karar verdiler. Çalışkan işçiler olarak 20. yy'ın başında yol inşaatlarında iyi bir ün elde ettiler. Kudüs'teki 'Shuq' (pazar) yerinde bir çok bakkal ve manav Yahudi Kürtler tarafından işletilmektedir. Ayrıca inşaat ulaşım ve turizm sektöründe de Yahudi Kürtler tarafından kurulan bir düzine inşaat firması faaliyet göstermektedir. İsrail'deki Yahudi Kürtler'in birinci nesli halen geleneksel el sanatları ve alanlarda çalışmaya devam etse de, ikinci ve üçüncü nesil gittikçe artan oranda üniversite okumaya başladılar. Bunun sonucunda Yahudi Kürtler bakanlıklarda, emniyette ve orduda temsil edilmektedirler. Bunların arasında en ünlü olanı Netanyahu'nun Kabinesi'nde 1999 yılına kadar Savunma Bakanlığı yapmış olan General Yitzhak Mordechai'dır. Ayrıca Yahudi Kürtler 1975'den beri İsrail Meclisi'nde de (Knesset) temsil edilmektedir.³⁵

Vanlı'ya göre, Yahudi Kürtler sağlam iç düzenleri ve geleneksel liderlerine bağlı olduklarından dolayı doğudan göç etmiş diğer Yahudi topluluklarına göre İsrail toplumuna daha kolay entegre olmuştur. Bu liderler gerekli otoriteye sahiptirler ve gerektiğinde bu otorite ile problemleri çözerlerdi.³⁶ Yahudi Kürtler'in kültürü bugün hala İsrail'de canlılığını korumaktadır. Kuzey Irak'tan İsrail'e göç etmiş olan jenerasyon hala kendini nostaljik bir şekilde Kürdistan'a bağlı hissetmektedir. Yahudi Kürtler 1973'ten beri düzenli olarak her yıl sonbaharda binlerce kürdün katıldığı 'Saharane' adında çok büyük bir piknik etkinliği düzenleyerek bir araya gelmektedirler.

İsrail, Yahudi Kürtler ve onların Kuzey Irak ve Kürt kültürü ile olan tarihsel bağlarını Kuzey Irak ile ilişkilerini geliştirmede önemli bir araç olarak kullanmaktadır. Bazı İsrailli yazarlara göre ise IKBY de Yahudi Kürtler'in Kuzey Irak-İsrail ilişkileri açısından önemini kavramalı ve ilişkileri geliştirmek açısından bu topluluktan faydalanmalıdır.³⁷ Moti Zaken'e göre Yahudi Kürtler Kürtlerin bağımsızlık çabalarını uzun yıllar büyük bir ilgiyle basın yayın organları aracılığıyla uzaktan takip etmişler ve Kürtlere yardım edememenin ızdırabını duymuşlardır. Kürtler ve İsrail arasındaki ilişkileri geliştirmek adına 1993 yılında "The Kurdish Israeli Friendship League" kurulmuştur.³⁸ Bu kuruluşun web sayfasında kuruluşun amaçları şu şekilde verilmektedir;

“Öncelikli hedefimiz İsrail ve Yahudiler ile Sünni, Şii, ve Yezidi gibi bütün mezheplerden ve dinlerden Kürtlerin arasındaki kültürel ve akademik ilişkileri ile dostluğu geliştirmektir. Bu bağlamda İsrail’de ve dünyada kültür enstitüleri ve araştırma merkezleri kurulması planlanmaktadır. Ayrıca Kudüs’te bir adet Kürt Kültür Merkezi kurulması desteklenecektir.

*Kürtler ve Yahudi Kürtler’in tarihi, kültürü, dili ve folkloru ile ilgili araştırma projeleri kurulacak olan bir araştırma merkezi ile desteklenecektir. Bu bağlamda konferanslar, öğrenci değişim programları ile yayınlar desteklenecektir.”*³⁹

İlişkilerin Başlangıcından Irak’ta Kürt Ayaklanmasının Bastırılmasına Kadar Olan Süreç (1975)

Scholomo Nakdimon’a göre Siyonistler daha İsrail devleti kurulmadan önce Kürtler ve Yahudi Kürtler ile ilgilenmeye başlamışlardı. İsrail Devleti kurulduktan sonra MOSSAD’ın özel operasyonlar birimini kuracak olan Reuven Shiloah, daha 1934 gibi erken bir tarihte Yahudi Ajansı tarafından Kuzey Irak’a gönderilmiştir. Bu ziyaretin amacı Yahudi Kürtler’in Filistin’e göç etmesini organize etmektir. Shiloah bu süreçte bölgedeki Kürt aşiret liderleriyle de görüşmüştür.⁴⁰

Kürtler ile İsrail arasındaki ilk ciddi temas 1948 yılında Kürt Ulusal Hareketi’nin Avrupa’daki temsilcisi olan Dr. Kamuran Ali Bedirhan’ın yardımları ile başlamıştır. Bedirhan bu dönemde İsrail Dışişleri Bakanlığı’na Arap ülkeleri hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bedirhan bu raporda İsrail Dışişleri Bakanlığı’na Suriye ve Lübnan’da azınlıkların ayaklanmasının desteklenmesini ve organize edilmesini tavsiye etmektedir. Bedirhan’a göre Kürt ulusal hareketi böyle bir ayaklanmadan doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan faydalanabilecekti.⁴¹

Nakdimon’a göre Bedirhan İsrail istihbaratı için bugüne kadar bilinmeyen başka çalışmalarda da bulunmuştur.⁴² Bedirhan bu kıymetli hizmetlerinin karşılığını hem finansal hem de siyasi olarak almıştır. Maddi olarak Yahudi Ajansı Bedirhan’a her ay 50.000 Filistin lirası ödemiştir.⁴³ Siyasi olarak da 1948 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde bir Kürt Komisyonu kurulması desteklenmiş ve aynı yıl Paris’te bir Kürdistan Enstitüsü kurulmuştur.⁴⁴

İran İstihbarat servisi «SAVAK» ile İsrail İstihbarat Servisi MOSSAD arasında ilk temas 1957 yılında başlamıştır. İran’ın İsrail ile yakınlaşmasındaki amacı Şattül Arab bölgesi nedeniyle sorun yaşadığı Irak’ı Kürt ayaklanmasını destekleyerek istikrarsızlaştırmaktır. Aynı zamanda İran, ülkesinde bulunan Kürt azınlığın bağımsızlık arzusunu arttıracaklarını bildiğinden dolayı Kürtlerin Irak’ta kesin bir zafere ulaşmalarını istemiyordu. İran daha çok Kürtlerin ve Irak hükümetinin birbirlerini yıpratacakları uzun bir savaşın çıkarları için daha uygun olduğunu düşünüyordu. Aynı zamanda İsrail’de kendisine tehdit olarak algıladığı Irak’ın istikrarsızlaşmasını kendi çıkarları açısından önem-

li görmektedir. 1961-1970 ve 1974-1975 yılları arasında Irak'ta meydana gelen Kürt ayaklanmaları sırasında İsrail, Kürtlere İran üzerinden ve İran'ın gözetiminde askeri, finansal, insani ve teknik yardımda bulunmuştur.

Bu dönemde iki taraf arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler de gelişme göstermiştir. 1963 yılında Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) yöneticilerinden Celal Talabani ve İbrahim Ahmet Paris'te İsraili bir heyet ile görüşmüştür. Irak Kürtlerini yurt dışındaki temsilcilerinden Şerif İsmet Vanlı 1965 yılında birçok defa İsrail'i ziyaret etmiştir. KDP lideri Mustafa Barzani de 1967 ve 1973 yıllarında olmak üzere iki defa İsrail'i ziyaret etmiştir ve üst düzey devlet yetkilileri tarafından karşılanmıştır.⁴⁵ Bu ikili ilişkilerde İsrail'e göç etmiş olan Yahudi Kürtler'in kişisel temasları da etkili olmuştur. Mustafa Barzani İsrail'i ziyareti sırasında 1951 yılında İsrail'e göç etmiş olan çocukluk arkadaşı Yahudi Kürt David Gabai ile görüşmek istemiş ve bunun üzerine İsrail istihbaratı bu şahıs ile Mustafa Barzani'yi iki defa İsrail'de ve bir defa Kuzey Irak'ta olmak üzere buluşturmuştur. Bu kişisel ilişkiler Mustafa Barzani ile İsrail arasındaki güvene dayalı bir ilişkinin tesis edilmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁴⁶

Yukarıda da değinildiği gibi İsrail ile Kuzey Irak Kürtleri arasında ilişkiler İsrail Devleti kurulduktan hemen sonra başlamış ama özellikle Irak'ta 1961 yılında başlayan Kürt ayaklanması sonrası ilişkiler daha da gelişmiştir. İsrail'in Kuzey Irak'ta Kürtlere vermiş olduğu desteğin karşılığını Arap ordularına karşı savaştığı 1967 yılındaki 6 gün savaşında Irak ordusunun bir kısmının Kürt isyanı yüzünden meşgul olmasıyla almıştır. Bu savaştan sonra İsrail kendi güvenliği açısından Kürtlerin stratejik değerinin daha da farkına varmış ve Kuzey Irak'a yaptığı yardımları arttırmıştır. İsrail'in Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt Devleti kurulması amacı ile Kürtlere bu dönemde verdiği desteği genel olarak askerî, insani-tekni ve finansal- siyasi yardım olmak üzere üç başlık altında değerlendirebiliriz.

Askeri Yardım:

1965 yılından itibaren 15 kişilik bir İsrail askeri misyonu Kuzey Irak'ta görevlendirilmiştir. Bu misyon MOSSAD ajanlarından, ordu subaylarından, doktorlardan ve hemşirelerden oluşmaktaydı. İsrail, Kürt Peşmergeleri'ne hem İsrail'de hem de İran'da askeri eğitim vermiştir. İsrail silah yardımlarını önce uçak ile İran'a daha sonra oradan Kuzey Irak'a transfer etmiştir. İsrail Kürtlere daha çok Mısır ve Suriye ordusundan ele geçirdiği Sovyet yapımı roket, havan topu gibi hafif silahlar göndermiştir. İsrail askeri misyonu Kuzey Irak'ta Peşmergeler'e sadece askeri eğitim vermekle kalmamış birçok defa İsraili askeri personel Peşmergeler'in Irak ordusuna karşı yaptığı operasyonların planlamasında ve hayata geçirilmesinde aktif rol de almıştır. Bu dönemde İsrail, Kürtlere Irak rejimine karşı sabotaj ve terörist saldırılarda bulunmasını önermiştir. Özellikle Irak'ın baraj ve petrol rafinerisi gibi hayati öneme sahip altyapı tesislerine zarar verecek büyük sabotajların planlaması bizzat İsrail-

li askeri uzmanlar tarafından hazırlanmıştır. Bu planların barajların havaya uçurulması gibi büyük sivil kayıplara yol açacak olanları Mustafa Barzani tarafından reddedilmiş ama Irak'ın petrol üretimine darbe vurmaya yönelik olanları uygulanmıştır. Planları İsraili subay İshak Abadi tarafından hazırlanan bir operasyonla Kerkük'te Irak'ın Petrol üretim tesislerine büyük zarar verilmiştir. Bu operasyon sırasında 10-12 tane Petrol tesisi zarar görmüş ve 10 milyon Sterlin zarar meydana gelmiştir. Operasyonun en önemli sonuçlarından biri de Irak'ın petrol üretim kapasitesinde yaşanan büyük gerileme olmuştur. Bunun sonucunda Irak yönetimi Kürtlere geniş haklar ve özerklik tanıyan bir anlaşmayı 1970 yılından imzalamak zorunda kalmıştır. Yine bu dönemde silah tamiri ve mühimmat üretimi yapmak için Kuzey Irak'ta İsrail'in yardımları ile küçük bir silah sanayisi de tesis edilmiştir.⁴⁷

İsrail aynı zamanda Peşmergeler'e istihbarat eğitimi de vermiş ve bu eğitim sonucunda Kuzey Irak'ta İstihbarat Teşkilatı (Parastin) kurulmuştur. Bu istihbarat birimi Irak ordusu ile ilgili önemli bilgileri MOSSAD ile paylaşmıştır. Bu işbirliği sonucu yapılan en çarpıcı operasyon Irak Hava Kuvvetleri'ne ait bir Rus yapımı MIG 21 uçağının 16 Ağustos 1966 tarihinde İsrail'e kaçırılması olmuştur. Bu şekilde İsrail ve Amerika MIG savaş uçaklarının teknolojisi ve silah sistemleri hakkında önemli bilgilere sahip olmuşlardır. Bu operasyonsonunda elde edilen bilgiler sonucunda bir yıl sonra başlayan 6 gün savaş sırasında İsrail Mısır, Suriye, Ürdün gibi Arap ülkelerinin Rus savaş uçaklarından oluşan hava kuvvetlerini savaşın ilk saatlerinde yok etmiştir.⁴⁸

İnsani ve Teknik Yardım:

İsrail bu dönemde Peşmergeler'e sadece askeri destek vermekle kalmamış aynı zamanda insanî ve teknik yardımda da bulunmuştur. Bu bağlamda Kuzey Irak'ta içinde İsraili doktorların ve hemşirelerin görev yaptığı 40 yataklı büyük bir sahra hastanesi oluşturulmuştur. İsraili uzmanlar Peşmergeler'e tıbbi eğitim de vermişlerdir. Ayrıca Kürtlerin çiftçilik tekniklerini iyileştirmek için İsraili tarım uzmanları Kuzey Irak'ta bulunmuşlardır.⁴⁹ Bütün bunlara ek olarak İsrail Kuzey Irak'ta bir radyo istasyonu kurulması konusunda Peşmerge'ye yardımcı olmuştur.⁵⁰

Finansal ve Siyasi Yardım:

Yukarıda değinildiği gibi İsrail 1948'den itibaren Kamuran Bedirhan'ı finansal olarak desteklemiştir. Irak'ta 1961 yılında Kürt ayaklanması başladıktan sonra İsrail 1963 yılından itibaren Kürtlere aylık 500.000 dolar finansal destek sağlamıştır.⁵¹ 1972 ile 1975 arasında Amerika'nın Kürtlere yapmış olduğu 16 milyon dolarlık yardımda da İsrail'in Amerikan yönetimi üzerinde yaptığı baskılar etkili olmuştur.⁵² Amerika'daki İsrail lobisi de aynı zamanda Washington'daki Kürtler için de lobi faaliyetleri yapmıştır.⁵³

İsrail'in Kuzey Irak'ta Kürtlere verdiği destek 6 Mart 1975 tarihinde Irak ve İran'ın aralarındaki sınır sorunlarını sonlandıran Cezayir Anlaşması'nı

imzalamaları sonucu sona ermek zorunda kalmıştır. Bu anlaşmanın Kuzey Irak'ta süren Kürt isyanı açısından sonuçları yıkıcı olmuştur. İran üzerinden gelen destek kesildiği için Kuzey Irak'ta bulunan İsraili uzmanlar 1975 yılının Mart ayında çok kısa bir sürede Kuzey Irak'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Irak Ordusu İran üzerinden gelen İsrail ve İran yardımından yoksun kalan Peşmergelerin isyanını kanlı bir biçimde bastırmış, Mustafa Barzani ve birçok Peşmerge İran'a sığınmak zorunda kalmıştır.

Mustafa Barzani bu dönemdeki isyanlar sırasında Moshe Dayan'dan birçok sefer daha fazla yardım göndermesini talep etmiş ama bu talepleri kabul edilmemiştir.⁵⁴ Şurası açıktır ki İsrail'in Kürtlere yapmış olduğu yardım Kürtleri hayatta tutacak kadar olmuş, ama stratejik bir zafer kazanmalarına yetecek seviyeye hiç bir zaman ulaşmamıştır. İsrail için önemli olan Kürtlerin uzun vadede Irak'ı meşgul etmesi ve zayıflatması olmuştur.

1975'den 2003'teki Amerikan İşgaline Kadar

1975'ten sonra İsrail ile Kuzey Irak arasındaki ilişkiler devam etse de bu konu hakkında çok az yayın bulunmaktadır.⁵⁵ Kürtlerin başarısızlıkla sonuçlanan kanlı ayaklanmasından sonra Mustafa Barzani ve binlerce Peşmerge İran'a göç etmiştir. Barzani daha sonra Amerika'ya sürgüne gitmiş ve Mart 1979'da Amerika'da yakalandığı kanser hastalığı sonucu vefat etmiştir.

1975'te isyanın bastırılmasından sonra Kuzey Irak Kürtleri uzun bir dönem boyunca yeniden organize olmaya çalışmışlardır. Bu süreç içerisinde Celal Talabani Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni kurmuş, Mesud Barzani ise KDP'nin liderliğini babasından devralmıştır. Kuzey Irak'taki Kürtler 1985'te İran-İrak Savaşı'nda İran'ın yanında yer alıp tekrar işbirliği yapmaya başlamışlardır.⁵⁶ Bu dönem içerisinde Amerika'nın İran'a karşı savaşan Saddam Hüseyin'i desteklemesi ve Kürtlerin ise İran ile işbirliği yapmalarından dolayı Kürt-İsrail ilişkileri alt düzeyde devam etmiştir. Bu dönemde ivme kazanan Türk-İsrail ilişkileri de Kürtlerin İsrail ile ilişkilerinin alt düzeyde tutulmasında etkili olmuştur.⁵⁷

Kuzey Irak-İsrail ilişkileri 1975'ten sonra Saddam Hüseyin'in 1 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi ve akabinde yaşanan Amerikan müdahalesiyle tekrar gelişmeye başlamıştır. Amerika'nın Irak'a müdahalesi sırasında Kuzey Irak'ta Kürtler, Güney Irak'ta ise Şiiler ayaklanma başlatmışlar, fakat uluslararası koalisyonun bu ayaklanmaları askeri olarak desteklememesi sonucu Irak ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Baas Rejimi'nin saldırılarından kaçan Kürt mülteciler nedeniyle ortaya çıkan insani krizi durdurmak amacıyla BM Irak'ın kuzeyini güvenli bölge ilan etmiş, bu bölgelerin güvenliği ise Amerika ve İngiltere'nin 36. paralelin kuzeyini Irak ordusu için uçuşa yasak bölge ilan etmesiyle sağlanmıştır. Bu durumun sonucunda Kuzey Irak'ta de facto bir özerk bölge oluşmuştur.

Irak'ın kuzeyinde özerk bölgenin oluşmasından sonra Kuzey Irak-İsrail ilişkileri yeniden ivme kazanmaya başlamıştır. Mart 1991'de Mesud Barza-

ni İsrail'in Kuzey Irak'a yardımlarını ve silah sevkiyatını görüşmek üzere İsrail'e gitmiştir. İsrail bu dönemde Türkiye ile olan sıkı ilişkilerinden dolayı Barzani'ye bu silah sevkiyatının Amerika'nın ve Türkiye'nin onayı olmadan mümkün olamayacağını ifade etmiştir.⁵⁸ O dönemde Türkiye'nin ve Amerika'nın bu konudaki tavrı ile ilgili somut bilgiler olmasa da hem Amerika'nın hem de Türkiye'nin bu yardımları onaylamış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu tahmini kuvvetlendirecek bir bilgiye göre İsrail 1960'larda yaptığı gibi 1992'den itibaren Kuzey Irak'ta bir askeri misyon bulundurmaya başlamıştır. Ayrıca 1996 yılında Yahudi Lobisi'nin yardımı ile Washington'da "The Washington Kurdish Institute" kurulmuştur.⁵⁹

1999 yılında Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanma sürecinde İsrail ile PKK arasında kısa süreli bir kriz olmuştur. Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasından sonra Kürt göstericiler Öcalan'ın yakalanmasında MOSSAD'ın aktif olduğu düşüncesi ile İsrail'in Berlin Konsoloslughuna saldırmıştır. Bu olaylar esnasında üç Kürt gösterici güvenlik görevlileri tarafından öldürülmüştür. Olay sonrası İsrail Dışişleri Bakanı Ariel Şaron açıklamasında, İsrail'in uzun yıllar Kürtler ile iyi ilişkilere sahip olduğunu ve bu nedenle Öcalan'ın tutuklanmasında sorumlu olmadıklarını ifade etmiştir.⁶⁰ Olay sonrasında MOSSAD'ın o günkü Şefi Efraim Halevy Öcalan'ın yakalanmasında MOSSAD'ın rolü olduğu haberlerini yalanlamıştır.⁶¹ Bazı yazarlara göre bu olay Kürt-İsrail ilişkilerinin tarihte ulaştığı en kötü seviye olmuştur.⁶²

Amerikan İşgalinden Günümüze Kadar

*"İsrail ilk teşebbüsünün (1965-1975) başarısız olmasından sonra, 1991'den sonra bağımsız bir Kürdistan devleti kurma ile ilgili ikinci bir teşebbüs başlatmıştır."*⁶³

1990'lı yıllarda Kuzey Irak'ta Amerika'nın ve İsrail'in yardımları ile de facto olarak bir Kürt özerk bölgesi kuruldu. Bu durum kurulduğu günden beri ezeli düşmanı olan Irak'ın direncini kırmayı ve parçalanmasını hedefleyen İsrail'in stratejik hedefleri açısından önemli bir kazanç olarak görülebilir. İsrail bu stratejik amacına Amerika'nın 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ile bir adım daha yaklaşmış oldu. Bu bağlamda Georg W. Bush yönetiminin Irak işgaline karar vermesinde yeni-muhafazakarlar yakın ilişkiler içinde bulunan Yahudi Lobisinin rolü de dikkat çekicidir.⁶⁴ Bazı analistlere göre Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden en çok kazançlı çıkan devletlerden biri Ortadoğu'daki çatışmanın merkezini Irak'a kaymasıyla birlikte İsrail olmuştur.

Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra İsrailde yaşayan Kürt Yahudilerin tekrar eski vatanları olan Irak ve Irak Kürdistan'ına geri dönme isteğiyle ilgili basında birçok haber yayınlanmıştır. Yahudi Kürtler 1951 yılında Irak'ı terk ettikten sonra 1991 yılına kadar Irak'ı ziyaret etme imkânı bulamamışlardır. 1991'de bölgenin Irak ordusu denetiminden çıkmasından sonra birçok Yahudi Kürt eski vatanlarını ziyaret etmek üzere Kuzey Irak'a gitmişlerdir. Bu ziyaretler 2003'teki Amerikan işgalinden sonra daha da artmıştır. Kuzey

Irak'tan İsrail'e göç etmiş olan birçok Yahudi Kürt bugün Kuzey Irak'a dönmek ve orada mülk edinme konusunda girişimlerde bulunmaktadır. İsrail bu çabaları dolaylı yollardan desteklemektedir.⁶⁵

Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden sonra Kuzey Irak-İsrail ilişkilerinin yeni bir aşamaya geçtiği rahatlıkla iddia edilebilir. Ünlü Amerikalı gazeteci Seymour Hersh 2003 yılında yayınladığı bir makalede İsrail'in Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulması konusunda ciddi politikalar geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu politika kapsamında İsrail, Peşmergelerin eğitilmesi amacıyla Kuzey Irak'a çok sayıda MOSSAD ajanı ve askeri uzman göndermiştir. Hersh'e göre İsrail'in o zamanki Başbakanı Ariel Şaron bu konuda Amerikan hükümetinde hâkim olan yeni-muhafazakarların desteğini almıştır.⁶⁶

Bu dönemde Kuzey Irak ile İsrail arasında gelişen ilişkilerin en önemli boyutlarından birisi de İran'ın nükleer enerji alanındaki yaptığı çalışmalar ile alakalıdır. Kuzey Irak üzerinden doğrudan İran'a ulaşma imkânı bulan MOSSAD ajanları İran'ın nükleer enerji tesisleri ile ilgili istihbarat toplama ve İranlı atom enerjisi uzmanlarına suikast düzenlemesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hersh'e göre 2004 yılında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Suriye'nin kamışlı bölgesindeki ayaklanmada da MOSSAD'ın Kuzey Irak üzerinden yürüttüğü istihbarat faaliyetleri etkili olmuştur.⁶⁷

Hersh'in İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleriyle ilgili çok ses getiren bu makalesi Talabani, Barzani, İsrail ve Amerikan yönetimi tarafından yalanlanmış olsa da⁶⁸ bu tarihten sonrada İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri ile ilgili basında haberler çıkmıştır. Bu bağlamda İsrail'de yayınlanan "Yediot Ahronot" gazetesi Ocak 2005 tarihinde İsraili güvenlik firmaları Motorola ve Magalcom'un Kuzey Irak'ta Kürt milislere askeri eğitim verdiği ve Erbil'de bir havaalanı inşa ettikleri ile ilgili bir haber yayınlamıştır.⁶⁹

Eğer Kürt-İsrail ilişkilerinin 1950'lere kadar giden tarihi arka planı düşünülecek olursa tüm tekdip ve yalanlamalara karşın Kuzey Irak ile İsrail'in birçok alanda işbirliğini, günümüzde de hala çok yoğun bir şekilde devam ettirdikleri iddia edilebilir. Nitekim BBC, 17 Ekim 2006 tarihinde yayınladığı bir haberde Kuzey Irak'ta Peşmergeler'e silahlı eğitim veren İsraili uzmanların video görüntülerini ve bu uzmanlar ile yapılan röportajları yayınlamıştır.⁷⁰

Mesut Barzani de 2005 yılında yaptığı bir açıklamada "bir çok Arap ülkesinin İsrail ile ilişki içinde olmasından dolayı Kürtler ile İsrail'in ilişki kurmasının bir suç olarak görülemeyeceğini" ifade etmiştir. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Başkanı ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani de 2008 yılında Yunanistan'da katıldığı bir konferansta İsrail'in o zamanki Savunma Bakanı Ehud Barak ile el sıkışarak basına poz vermiştir. Bu durumun Irak'ta büyük tepkilere yol açması üzerine Talabani o toplantıya KYB Başkanı sıfatıyla katıldığını ifade etmiştir.⁷¹ Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Irak'ın Amerika tarafından işgal edilmesinden sonra İKBY İsrail ile olan ilişkilerini gittikçe artan bir özgüvenle daha fazla kamuoyuna açık bir şekilde devam ettirmektedir.

Bütün bu bilgilerden İsrail'in bugün de Kuzey Irak'ta aktif olduğu sonucunu çıkarmak güç değildir. Buna rağmen hem İsrail hem de İKBY Türkiye'nin, İran'ın ve Arap ülkelerinin bu konudaki hassasiyetinden dolayı İsrail'in bölgedeki varlığı ve askeri aktiviteleri gizli bir şekilde yürütülmüştür. Bütün bu çabalara rağmen bu faaliyetler ile ilgili bazı bilgiler basında yer almakta ve ilişkilerin gerçek boyutu ile ilgili tahmin yürütmemize yardımcı olmaktadır.

Kuzey Irak'ta İsrail ile yürütülen ilişkilere muhalefet eden kesimlerde bulunmaktadır. Irak Parlemantosu'nda bulunan Kürt milletvekili Mahmud Osman, Kürtlerin İsrail'le ilişki geliştirmesine ihtiyacı olmadığını söylemiştir. Osman'a göre Kürtler'in esas yapması gereken şey Türkiye, İran ve Irak merkezi yönetimi ile iyi ilişkiler geliştirmek olmalıdır.⁷²

Kuzey Irak-İsrail İlişkilerinin Kamu Diplomasisi Boyutu

Kürt-İsrail ilişkilerinin belki de en çarpıcı boyutu bazı Kürt ve İsraili entelektüellerin iki halk arasında bir sempati oluşturmak için yaptıkları faaliyetlerdir. Bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak nitelendirilebilecek olan bu çalışmalar kapsamında Kürtler ve Yahudilerin ortak tarihine ve benzerliklerine yönelik araştırmalar ve yayınlar yayımlanmaktadır. Bu çabaların belki de en ilginç örneği İsraili, Alman ve Hindistanlı bilim adamları tarafından Kürtler ve Yahudilerin genetik olarak yakın akraba olduklarını iddia eden bir bilimsel çalışmadır. Bu çalışma Kürtlerin genetik olarak Yahudilere Ruslardan, Belarussulardan, Polonyalılarından, Berberilerden, Portekizlilerden, İspanyollardan, Ermenilerden ve Anadolu Türklerinden daha yakın olduğunu iddia etmektedir.⁷³

Kürtler ve İsrail arasında bir sempati oluşturma faaliyetlerinde özellikle İsrail'de yaşayan Yahudi Kürtler'in kurmuş olduğu "Kurdish Israeli Friendship League" önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşun web sayfasında ana amacın Kürtler ve Yahudiler arasında dostluğa dayalı iyi ilişkiler geliştirmek olduğu ve bu bağlamda araştırma merkezleri kurulması planlandığı ifade edilmiştir.⁷⁴

Josh Goodmana göre İsrail'de yaşayan Yahudi Kürtler, Kürtlerin bağımsızlık taleplerini desteklemekte ve Kürtlerin tarihte uğradıkları katliamları Hitlerin Yahudilere uyguladığı soykırımla karşılaştırarak «Saddam Hüseyin Hitlerin Yahudilere yaptığı zulmün aynısını Kürtlere yaptı» diye düşünmektedirler.⁷⁵

Kürtler ve İsrail arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini savunan Daniel Bart ise Kürtler ve Yahudiler arasındaki işbirliğinin İKBY ile İsrail arasındaki ilişkilerin ötesine geçerek tüm dünyayı kapsamaya gerektiğini savunmaktadır. Bart'a göre Kürt bağımsızlığının anahtarı Avrupa'da yaşayan ve sayıları iki milyona ulaşan Kürt ve Yahudi diasporasının işbirliğinde yatmaktadır.⁷⁶

Almanya'da yaşayan Kürt kökenli yazar Haydar Işık'a göre Kürtler ve Yahudiler Ortadoğu'da bir bardak suda boğulmak istenen iki millet durumundadırlar ve aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Işık'a göre Kürtler bölgede radikal

İslamcılıkla mücadele edebilecek tek güç durumundadırlar ve İsrail, Kürtlerin bu özelliğinin farkına varmalıdır.

Kürtler ve İsrail arasında bir dostluk oluşturma ile ilgili çabaların belki de en absürt olanı Hz. İbrahim'in de bir Kürt olduğunun çeşitli Kürt ve Yahudi yazarlar tarafından iddia edilmesidir. Bu şekilde Kürtler ve Yahudiler ortak bir atadan türemiş bir millet gibi gösterilmektedirler.⁷⁷

Kürtler ve İsrail'in işbirliği yapmasını savunan kesimlerin bu düşüncelerini dayandırdıkları argümanları şu şekilde özetleyebiliriz;

- Kürtler ve İsrail'in ortak bir düşmanı bulunmaktadır: Araplar
- Kürtler ve Yahudilerin tarihte aynı acıları yaşamışlardır. *“Saddam Hüseyin Hitlerin Yahudilere yaptığı zulmün aynısını Kürtlere yaptı”*
- Kürtler ve Yahudiler ortak bir tarihe sahiptirler
- Kürt ve Yahudi milletleri genetik olarak yakın akrabadırlar. Zaten Hz. İbrahim de bir Kürt idi.
- Kürtler bölgede radikal İslam'ı geriletebilecek ve bölgenin istikrarına katkı sağlayacak olan yegâne güçtür.
- İsrail için güçlü bir Kürdistan Arap ve İslam dünyasına karşı güçlü bir tampon bölge oluşturacaktır,
- Kürtler, İsrail'le işbirliği yaparak askeri güçlerini arttırabilecekler ve Amerika'da Yahudi Lobisi'nin yardımıyla çıkarlarını daha güçlü bir şekilde savunabileceklerdir.

Kuzey Irak-İsrail İlişkileri ve Türkiye

İsrail'in kurulduktan sonra geliştirdiği dış çevre stratejisi açısından Arap olmayan ve mühim bir askeri potansiyele sahip olan Türkiye çok önemli bir ülkeydi. Nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye, İslam dünyasında İsrail'i tanıyan ilk ülke olmuştur. Türk İsrail İlişkileri 1960'a kadar daha çok ticari ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. Bu ilişkiler özellikle 1960 yılından itibaren istihbarat alanında da yapılan anlaşmalar ile daha da gelişmiştir. Bu dönemde İsrail-Türk istihbarat personelinin eğitimine teknik anlamda yardımcı olmuştur.⁷⁸ 1980 sonrasında Millî İstihbarat Teşkilatı PKK'ya karşı mücadelesinde MOSSAD ile işbirliği yapmıştır. Türk-İsrail ilişkileri Türk siyasetinde askerin artan rolü nedeniyle 90'lı yıllarda zirve noktasına ulaşmıştır. Bu bağlamda 1996'da yapılan Türk-İsrail anlaşması İsraili pilotlara Türkiye'de eğitim uçuşu yapma imkânı tanıdı. Bu şekilde İsrail Hava Kuvvetleri Konya'dan İran sınırına kadar kesif uçuşu yapma ve İran'ın hava sahasını gözlemleme imkânı elde etmiştir.⁷⁹

İsrail'in bu dönemde Kürtlerle ilgili iki boyutlu bir politika takip ettiği iddia edilebilir. İsrail bir taraftan Kuzey Irak'taki Kürt hareketinin Bağdat'a karşı sürdürdüğü bağımsızlık hareketini ve isyanları askeri, mali ve teknik açıdan desteklerken diğer taraftansa Türkiye'ye PKK'ya karşı mücadelesinde istihbarat desteği vermiştir.

Türkiye ile İsrail'in Irak'ın geleceği ile ilgili farklı çıkarlara ve vizyonlara sahip oldukları açıktır. Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünü devam ettirmesini Ortadoğu'daki çıkarları açısından savunurken, İsrail ise Irak'ın üçe bölünmesini kendi güvenliği açısından önemli görmektedir. Bu bağlamda iki ülkenin çıkarlarının çatıştığı ortadadır. Buna rağmen Türkiye İsrail'le sürdürdüğü ekonomik ve askeri işbirliği adına Kuzey Irak'taki Kürt-İsrail işbirliğini Amerika'nın Irak'ı işgaline kadar pek önemsemedi, İsrail ise bu ilişkilere zarar vermemek adına Kuzey Irak ile ilişkilerini büyük bir gizlilik içerisinde yürüttü. Bundan dolayı Amerika'nın Irak'ı işgaline kadar Türk-İsrail ilişkileri de problemsiz sürdürüldü.

Amerika'nın Irak işgalinden sonra Seymour Hersh'in İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleriyle ilgili makalesinin yayınlanması o dönemde Türkiye'de büyük tartışmalara neden olmuştur. Hersh'e göre Türk diplomatlar İsraili diplomatları Türkiye'nin Irak'ın bölünmesine karşı olduğu ve İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetlerinin iki ülke ilişkilerinde sorunlara yol açacağı konusunda uyarılmışlardır. Bazı yazarlara göre Başbakan Erdoğan'ın 2003 yılında İsrail'i Filistin'de devlet terörü uygulamakla suçladığı açıklamaları iki ülke arasında Kuzey Irak yüzünden gerilen ilişkiler ile doğrudan ilgilidir.⁸⁰

Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler 2003 yılından sonra belli bir seviyede devam ettikten sonra önce Davos krizi ve ardından Mavi Marmara olayı sonrasında kopma noktasına gelmiştir. Bugün gelinen noktada Türkiye, İKBY ile ilişkilerini geliştirmesine rağmen hala Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. İsrail ise zaten Türkiye ile ilişkileri bozulduğu için açıktan Kuzey Irak'ın bağımsızlığını destekleyen açıklamalar yaparak bu konuda da doğrudan Türkiye'nin karşısında konumlanmış durumdadır.

Kuzey Irak-İsrail İlişkilerinin Analizi

Yukarıda da değinildiği gibi Kuzey Irak-İsrail ilişkilerinin geçmişi 1950'li yıllara kadar gitmektedir. Bu bölümde Kuzey Irak ve İsrail arasındaki işbirliğinin gerekçeleri analiz edilecektir. İki taraflı ilişkilerde karşılıklı çıkarlar en önemli temeli oluşturduğundan dolayı bu işbirliği iki aktörün ortak çıkarları açısından analiz edilecektir.

Etrafları “düşman Arap devletleriyle” çevrelenmiş olan hem İsrail devletinin hem de Kuzey Irak'taki Kürtlerin Ortadoğu'daki varoluşlarını garantiye almak için acilen müttefiklere ihtiyaçları vardı. Bu sebeple her iki aktörde, en başından beri hem bölge içerisinde hem de bölge dışında müttefik kazanmaya çalışıyorlardı.

İsrail'in kuruluşu, jeokültürel ve jeopolitik olarak İslam'ın ağırlıkta olduğu Ortadoğu bölgesi'nde yıkıcı bir etki oluşturmuştur.⁸¹ Bundan dolayı İsrail uzun süre bölgede kabul edilmemiş ve bölgede yabancı bir unsur olarak görülmüştür. Arap devletlerinin İsrail'i reddetmesinde öncelikli sebep, İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı politikalar ve İsrail'in yayılmacı planları idi. İsrail devleti kısa tarihi boyunca Ortadoğu'daki Arap devletleri ile bir çok kez

savaştı. Bütün bu çatışmalardan dolayı İsrail kuruluşundan bu yana kendisini Ortadoğu'da dışlanmış olarak görmekte ve bölgede Arap olmayan aktörler ile işbirliği yapmaya çalışmaktadır. İsrail bölgedeki varlığını garanti altına almak adına zamanla farklı stratejiler geliştirmiştir. Arap devletler ile var olan çatışmalardan ve coğrafi konumundan ötürü, İsrail devleti soğuk savaş esnasında kendini Arap devletleri tarafından çevrelenmiş olarak görüyordu. İsrail devleti kurulduktan hemen sonra Ben Gurion zamanında bu çevrelenmeyi kırmak adına bir strateji geliştirmiştir. Çevreleme stratejisi olarak adlandırılan bu strateji kapsamında bir taraftan Ortadoğu'daki Arap olmayan İran, Türkiye ve Etiyopya gibi devletler ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılırken⁸² diğer taraftan ise Arap devletler içerisindeki ayrılıkçı hareketler bu devletleri bölmek ya da en azından istikrarsızlaştırmak için desteklenmeye başlanmıştır.

Kürt-İsrail ilişkileri 1950'li yıllarda Ben Gurion'un geliştirdiği bu konsept neticesinde başladı. Bundan sonraki süreçte İsraililer makyavelist bir şekilde Kürtleri askeri ve mali olarak destekledi. Bu bağlamda İsrail'in temel amacı Arap olmayan aktörler ile müttefik olmak ve en önemli düşmanlarından birisi olan Irak'ı istikrarsızlaştırmaktı. Bunzl'a göre İsrail'in Kuzey Irak'taki Kürtleri desteklerken "düşmanımın düşmanı dostumdur" fikrinden hareket ediyordu.⁸³

Kuzey Irak Kürtleri ise uzun zamandır kendi özerklikleri ve bağımsızlıkları için mücadele etmekteydiler. I. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da yeni ulus devletler kurulduktan sonra Kürt kültürü, dili ve kimliği bu ulus devletler tarafından reddedildi. Bu asimilasyon sürecine tepki olarak gelişen Kürt milliyetçiliği sonucu bölgede çeşitli ülkelerde Kürt bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmıştır. Fadıl'a göre tarih boyunca Kürt ulusal hareketinin karakteristik özelliği amaçlarına ulaşmak adına büyük güçlerden ya da bölgesel güçlerden yardım beklemesi olmuştur.⁸⁴ Wallerstein da bu konuya işaret ederek, Kürtlerin de sürekli olarak bir müttefik arayışı içerisinde olduklarını ve bu arayışın Kürtleri Amerika ve İsrail'in politikalarında kullanışlı bir unsur haline getirdiğini ifade etmektedir.⁸⁵

Sonuç olarak Kürt kimliğinin reddi ve Baas partisinin totaliter yönetimi ve katliamları Kürtleri İsrail ile işbirliği yapmaya sevk etmiştir. İsrail ise uzun dönemdir çatışma içinde olduğu Irak'ı bölmek yada en azından istikrarsızlaştırmak adına Kuzey Irak'taki Kürt bağımsızlık hareketine destek olmuştur.

Ortadoğu'da Kürtlerin yaşadığı coğrafya ve özellikle Kuzey Irak dünyanın en zengin doğal kaynaklarına sahip bölgelerinden biridir. Bu alan petrol, doğalgaz ve su rezervlerinin yanı sıra diğer madenler bakımından da oldukça zengindir. Başta da demir olmak üzere, bakır, krom ve pek çok madeni kaynak bulunmaktadır. Kuzey Irak'ta bulunan bu madenler ve özellikle petrol İsrail'in Kürtlere olan ilgisinin başka bir boyutunu açıklamaktadır. İsrail kurulduktan sonra petrol ihtiyacının büyük kısmını 1979 İslam Devrimi'ne kadar İran'dan sağlamaktaydı. Devrim sonrası ikili ilişkilerin kesilmesi İsrail'in petrol ithalatını sıkıntıya sokmuştur. İsrail bugün Arap devletleriyle çatışma içinde olması nedeniyle petrol ihtiyacını yambaşında bulunan Irak, Suudi

Arabistan gibi devletlerden ziyade Norveç, Meksika, Angola, Kolombiya, Rusya, Azerbeycan ve Kazakistan gibi uzak coğrafyalardan yaptığı ihracat ile gidermektedir. Ancak bu coğrafyalardan yapılan ihracat güzergâhın uzunluğu sebebiyle maliyeti %25 arttırmaktadır.⁸⁶

Bütün bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden hemen sonra Musul Hayfa Petrol boru hattının yeniden faaliyete alınmasıyla ilgili haberlerin basında yer alması sürpriz olmamıştır. Musul-Hayfa Petrol Boru Hattı, 1920'lerin sonunda, İngiliz işgali altındaki Irak'ta, İngiliz petrol şirketleri tarafından inşa edilmişti. Petrol boru hattıyla Irak ham petrolü, Akdeniz kıyısındaki Hayfa'ya naklediliyor, oradan da gemilerle batı pazarına ulaştırılıyordu. Arap-İsrail savaşları nedeniyle 56 yıldır kullanılmayan Musul-Hayfa Petrol Boru Hattı, Irak'tan başlayıp Ürdün üzerinden İsrail'e uzanmaktadır. Irak işgali sonrası Kerkük petrolünü İsrail'e taşıma gündeme gelmiştir. Haaretz gazetesi, ABD'nin, Kerkük petrolünü İsrail'in Hayfa limanına taşıyacak bir boru hattı planladığını yazmıştır.⁸⁷

2003 yılında İsrail'in o zamanki Altyapı Bakanı Yosef Paritzky Hayfa limanının Irak petrolü için "çekici bir hedef" olduğunu ve bu konuyu gelecek ay yapacağı ABD ziyaretinde masaya yatıracaklarını açıklamıştır.⁸⁸ Bu boru hattının yeniden işleminin İsrail için çok büyük avantajlar oluşturacağı açıktır. Nitekim İsrail'in o zamanki Bakanı Paritzky bu hattın inşa edilmesi durumunda İsrail'in petrolü %25 daha ucuza alacağını ve Hayfa'nın İsrail'in Rotterdam'ı olacağını ifade etmiştir.⁸⁹

Aradan geçen süre içerisinde Musul Hayfa boru hattı bölgedeki sorunlardan dolayı hayata geçirilememiştir. Buna rağmen İsrail bugün İKBY'nin Kerkük-Ceyhan petrol boru hattı üzerinden ihraç ettiği petrolün en önemli müşterileri arasındadır. 2014 Ocak ayından itibaren 4 tanker petrolün Ceyhan üzerinden Haifa ve Aşdod limanlarında bulunan rafinerilere satıldığı ile ilgili haberler basında yer almıştır.⁹⁰

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere petrol ihracatı Kuzey Irak ve İsrail arasında ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Özellikle uzun yıllardır petrol ihtiyacını uzak coğrafyalardan yaptığı ithalat ile karşılayan İsrail için daha ucuza ithal edeceği Kuzey Irak petrollerine ulaşmak enerji güvenliği açısından öncelikli sıradadır denilebilir.

Sonuç

Kuzey Irak ile İsrail arasındaki ilişkiler her iki tarafın bu ilişkileri saklı tutmasından dolayı uzunca bir dönem daha çok bir komplo teorisi konusu olarak ele alınmıştır. Bugün gelinen noktada hem zaman içerisinde konuyla ilgili yapılan yayınlardan hem de Kuzey Irak ile İsrail arasındaki ilişkilerin gittikçe artan bir şekilde kamuoyuna açık bir şekilde gelişmesi nedeniyle bu ilişkiler bir komplo teorisi konusu olmaktan çıkmıştır. =

İki taraf arasındaki ilişkilerin geçmişi İsrail devletininin kurulmasından çok önceye gitmektedir. Bu bağlamda milattan önceki yüzyıllarda Yahudilerin üç defa Kürtlerin yaşadıkları coğrafyaya sürülmeleri Kürtler ve Yahudiler arasındaki ilişkilerin başlangıcını teşkil etmektedir. Bu tarihi süreç içerisinde Kürt kültürünü ve dilini benimsemiş olan Yahudi Kürtleri 20. yüzyılın başından itibaren Filistin'e ve İsrail Devleti kurulduktan sonra ise İsrail'e göç etmişlerdir. Bugün İsrail'de yaşayan Yahudi Kürtler iki devlet arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda iki toplumu birbirine yakınlaştıracak faaliyetler yapılmakta ve Kürtler ile Yahudiler'in ortak noktaları ön plana çıkarılmaktadır.

İki taraf arasında gelişen ilişkileri en başından beri karşılıklı çıkarlar belirlemiştir. Bu bağlamda Irak Kürtleri, İsraili Baas rejimine karşı savaşlarında askeri ve finansal olarak destek alabilecekleri önemli bir müttefik olarak görmüşlerdir. Bu müttefiklik Irak Kürtlerine aynı zamanda Kuzey Irak'taki bağımsızlık hareketinin Avrupa'da ve Amerika'da destek bulmasında güçlü İsrail Lobisi'nin siyasi desteğinden faydalanma imkanı da sunmuştur. Diğer taraftan İsrail, Irak Kürtleri sayesinde bölgede en önemli düşmanları arasında bulunan Irak'a karşı önemli bir müttefik kazanmıştır. İsrail, Kuzey Irak'taki ayaklanmalara verdiği desteğin karşılığını 1967 yılında gerçekleşen 6 gün savaşında Irak ordusunun önemli bir kısmının Kuzey Irak cephesinde oyalanmasıyla almıştır. Daha sonraki dönemlerde ise İsrail Suriye ve İran'a karşı yürüttüğü istihbarat operasyonlarında Kuzey Irak'ı adeta bir üs haline getirmiştir. İsrail İKBY ile geliştirdiği iyi ilişkiler sonucunda uzak coğrafyalardan ithal ettiği petrol yerine daha uygun fiyatlarla Kuzey Irak petrolerini ithal etmeye başlamıştır.

Bütün bu karşılıklı çıkarlara rağmen İKBY Arap dünyasından gelebilecek olan tepkileri engellemek adına İsrail ile olan ilişkilerini gizli bir biçimde yürütmeyi tercih etmiştir. Her ne kadar Mesud Barzani Arap devletlerinin bir çoğunun İsrail ile olan ilişkilerine dikkat çekerek Kürtlerin İsrail ile ilişki geliştirmesinin normal olduğu söylese de, böyle bir ilişkinin Irak Kürtleri'nin Ortadoğu'daki algılamışına büyük darbe vuracağı açıktır. Bu manada böyle bir ilişkinin hem Irak'ta, hem İran'da hem de son zamanlarda İsrail'le ilişkileri bozulan ve İKBY ile ilişkilerini geliştiren Türkiye'de farklı yorumlanacağı açıktır.

Notlar

- 1 "Mesut Barzani'den en net 'bağımsızlık' açıklaması", *Hürriyet*, 24 Haziran 2014.
- 2 "Netanyahu calls for Kurdish independence from Iraq", *Haaretz*, 30 Haziran 2014.
- 3 Iraq's Kurdish Jews Cautiously Return to Homeland, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=16980428> (02.12.2014)
- 4 Kurdish Jewish Community, <http://www.jcjr.org/kurdish-jewish-community> (02.12.2014)
- 5 Erich Brauer ve Raphael Pathai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993.
- 6 Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s. 51.
- 7 Age. s. 52.
- 8 Gina Lennox, "Was Abraham a Kurd?", *Jerusalem Post*, 22 Temmuz 2004.
- 9 Kevin Alan Brook, The Genetic Bonds Between Kurds and Jews, <http://www.2001translation.com/Kurds.htm> (12.11.2014)
- 10 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 255.
- 11 Age. s. 255.
- 12 Majid Sattar, "New York am Tigris", *Frakfurter Allgemeine Zeitung*, 28 Şubat 2003, Nr. 50, s.8.
- 13 Erich Brauer ve Raphael Patai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993, s. 57-60
- 14 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 259.
- 15 Age., s. 64
- 16 Age., s.64.
- 17 Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s.36.
- 18 Age., s.80.
- 19 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 258.
- 20 Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s.48
- 21 Abbas Shibliak, *Iraqi Jews*, London, Saqi, 2005, s. 36
- 22 Age., s. 39.
- 23 Age., s.39.
- 24 Erich Brauer ve Raphael Patai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993 s.72.
- 25 John Bunzl, *Juden im Orient - Jüdische Gemeinschaften in der islamischen Welt und orientalische Juden in Israel*, Wien, Junius, 1989, s. 44
- 26 Majid Sattar, "New York am Tigris", *Frakfurter Allgemeine Zeitung*, 28 Şubat 2003, Nr. 50, s.8.
- 27 John Bunzl, *Juden im Orient - Jüdische Gemeinschaften in der islamischen Welt und orientalische Juden in Israel*, Wien, Junius, 1989, s. 44
- 28 Age., s. 48
- 29 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 258.
- 30 Age., s. 258.
- 31 John Bunzl, *Juden im Orient - Jüdische Gemeinschaften in der islamischen Welt und orientalische Juden in Israel*, Wien, Junius, 1989, S. 49
- 32 Age., s.48.
- 33 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 258.
- 34 Moti Zaken, "The Kurdish Jews in Israel", <http://www.israelkurd.net/prod01.htm> (09.12.2005)

- 35 Age.
- 36 Ismet Cherif Vanli, *Kurdistan und die Kurden Band 3*, Göttingen und Wien, 1989. s. 36.
- 37 Daniel Bart, The state of Jewish-Kurdish relations, <http://www.klawrojna.com/English/TheStateOfJewishKurdishRelation.html> (30.05.06)
- 38 Moti Zaken, "The Kurdish Jews in Israel", <http://www.israelkurd.net/prod01.htm> (09.12.2005)
- 39 <http://www.israelkurd.net/news.htm> (19.04.2006, 21.01)
- 40 Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s. 14.
- 41 Ian Black ve Benny Morris, *Israel's secret Wars: The Untold History of Israeli Intelligence*, London, Hamish Hamilton, 1991, s. 65.
- 42 Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips 2004, s. 19.
- 43 Age., s. 16
- 44 Age., s. 19
- 45 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s.581
- 46 Moti Zaken, "The Kurdish Jews in Israel", <http://www.israelkurd.net/prod01.htm> (09.12.2005)
- 47 Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s.185-195
- 48 Ian Black ve Benny Morris; *Israel's secret Wars: The Untold History of Israeli Intelligence*, London, Hamish Hamilton, 1991, s.207.
- 49 Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s. 155-157.
- 50 Age., s. 237.
- 51 Benjamin Beit-Hallahmi, *Schmutzige Allianzen. Die geheimen Geschäfte Israels*, München, Kindler Verlag, 1988, s. 34
- 52 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 571
- 53 Daniel Bart, "The state of Jewish-Kurdish relations", <http://www.klawrojna.com/English/TheStateOfJewishKurdishRelation.html> (30.05.06)
- 54 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 586.
- 55 Nachum Orland, "Anlass zu großer Besorgnis: Die Kurdenpolitik Israels Ein umstrittenes Buch", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 7 Nisan 1997
- 56 Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 587
- 57 Sadi Baig, A Clean Break for Israel, *Asia Times*, 30 Haziran 2004, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/FF30Ak07.html
- 58 *Moti Zaken, Israel and Kurds, Forward, New York, 12.04.1991*
- 59 Fruits of their labors, *Kurdish Life*, Summer 2002, www.highbeam.com/doc/1G1-132007867.html
- 60 Israel seeks to ease tensions with Kurds, www.hr-action.org/archive1/990221cnn3.html (25.05.06)
- 61 Selahattin Celik, "Die türkisch-israelischen Beziehungen und die Kurden", *INAMO*, Sommer, 1999, s. 19-21
- 62 Gil Sedan, Consulate attack marks low point in Israeli- Kurdish relations, <http://www.jewishaz.com/jewishnews/990226/attack.shtml> (15.05.06)
- 63 Daniel Bart, A Long-Term Relationship, www.klawrojna.com/English/AlongTermRelationship.html(30.05.06)
- 64 Thomas Uwer, Souveränität statt Freiheit, *Jungle World*, 23.06.2004, www.wadinet.de/analyse/iraq/souveraenitaet.htm (17.04.06)
- 65 Josh Goodman, "A Fading Generation: The Jews of Kurdistan", *Yale Israel Journal*, No.6, Spring, www.yaleisraeljournal.com/spr2005/goodman.php (12.04.06)

- 66 Seymour Hersh, "Plan B: As June 30th approaches Israel looks to the Kurds", *The New Yorker*, 28 Haziran 2004
- 67 Age.
- 68 Mission creep, *Kurdish Life*, Summer 2004, www.findarticles.com/p/articles/mi_m0SBM/is_51/ai_n13805777(22.05.06)
- 69 Anat Tal-Shir, "Israelis trained Kurds in Iraq", *Yediot Ahronot*, 1 Aralık 2005, (12.04.06)
- 70 Magdi Abdelhadi, "Israelis train Kurdish forces", *BBC*, 17 Ekim 2006 2006, www.news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5364982.stm (17.10.2006)
- 71 Ofra Bengio, Suprising Ties between Israel and the Kurds, *The Middle East Quarterly*, Summer 2014, s.7. <http://www.meforum.org/3838/israel-kurds>
- 72 Age. S.10.
- 73 Kevin Alan Brook, The Genetic Bonds Between Kurds and Jews, <http://www.2001translation.com/Kurds.htm> (12.11.2014)
- 74 <http://israeli-kurdish-friendship-league.blogspot.com.tr> (12.11.2014)
- 75 Josh Goodman, "A Fading Generation: The Jews of Kurdistan", *Yale Israel Journal*, No.6, Spring, www.yaleisraeljournal.com/spr2005/goodman.php (12.04.06)
- 76 Daniel Bart, The state of Jewish-Kurdish relations, <http://www.klawrojna.com/English/TheStateOfJewishKuridshRelation.html> (30.05.06)
- 77 Gina Lennox, "Was Abraham a Kurd?", *Jerusalem Post*, 22 Temmuz 2004.
- 78 Benjamin Beit-Hallahmi (1988); Schmutzige Allianzen. Die geheimenGeschäftelsraels. München, s. 30-31
- 79 Celik, Selahattin, Die türkisch-israelischenBeziehungen und die Kurden, in: INAMO, Sommer 1999, S. 19-21
- 80 Soner Cagaptay, "Fixing Turkish Israeli Relations", *Haaretz*, 22 Temmuz 2004
- 81 Ahmet Davutoglu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, İstanbul, Küre, 2001, s. 380
- 82 John Bunzl ile röportaj, *Zoom*, Haziran 1997, http://zoom.mediaweb.at/zoom_697/israel.html (17.05.2006, 12:28)
- 83 Age.
- 84 Fadil Rasoul, Großmachtpolitik und Freiheitskampf Kurdistan und die sowjetische Nahost-Politik, Wien, Junius Verlag, 1988, s. 31
- 85 Immanuel Wallerstein, Geopolitical Turmoil in the Middle East, <http://fbc.binghamton.edu/140en.htm> (02.12.2005, 15:25)
- 86 Hooman Peimani, In the pipeline: More regime change, *AsiaTimes*, 4 Nisan 2003, www.atimes.com/atimes/Middle_East/ED04Ak01.html (25.04.2006)
- 87 U.S. looks at reopening Iraq-Israel oil pipeline, www.prisonplanet.com/070204oilpipeline.html (25.04.2006)
- 88 Amiram Cohen, "U.S. checking possibility of pumping oil from northern Iraq to Haifa via Jordan", *Haaretz*, 25 Ağustos 2003, www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=332835 (25.04.2006)
- 89 Pipeline as "a serious blow to Turkish-Israeli relations, www.turks.us/article~story~20030825102843473.htm (25.04.2006)
- 90 Israel, U.S. import disputed oil from Iraqi Kurdistan, *Reuters*, 15 Mayıs 2014, <http://uk.reuters.com/article/2014/05/15/iraq-kurdistan-oil-idUKL6N0NY4TS20140515>